

© *Власенко К. Г.*

Власенко К. Г. - аспірант кафедри соціології Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

УДК 316.334.5:504.03

ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ОДЕСЬКИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ: ДОСВІД МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В статті розглядаються методологічні особливості соціологічного дослідження екологічної свідомості на емпіричному рівні. Емпіричний матеріал статті складають дані соціологічного моніторингового дослідження, проведеного в шкільній молодіжній спільноті м. Одеси.

Ключові слова: екологічна свідомість, соціологічне дослідження, екологічна проблема, старшокласник, моніторинг, екологічна освіта.

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ ОДЕССКИХ СТАРШЕКЛАССНИКОВ: ОПЫТ МОНИТОРИНГОВОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье рассматриваются методологические особенности социологического исследования экологического сознания на эмпирическом уровне. Эмпирический материал статьи составляют данные социологического мониторингового исследования, проведённого в молодежной среде г. Одессы.

Ключевые слова: экологическое сознание, старшеклассник, социологическое исследование, экологические проблемы, мониторинг, экологическое образование.

ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS OF ODESSA'S HIGH SCHOOL STUDENTS: MONITORING RESEARCH EXPERIENCE

The article considers the methodological characteristics of sociological studies of ecological consciousness at the empirical level. The empirical material of this article are the sociological monitoring survey conducted among Odessa's . youth.

Keywords: ecological consciousness, senior pupil, sociological research, the environmental problems, environmental education, monitoring.

В сучасному суспільстві більшість екологічних проблем набули соціального характеру як за своїм значенням, так і в способах їх вирішення та подолання. Сучасні екологічні проблеми здобувають своє відображення в структурі суспільної свідомості – в екологічній свідомості. Екологічна свідомість суспільства є важливою умовою вирішення багатьох екологічних проблем.

В даній статті автор має за мету визначити методологічні особливості емпіричного дослідження екологічної свідомості, а також особливості та динаміку розвитку екологічної свідомості старшокласників в м. Одеса. В статті наводяться результати моніторингового дослідження, в рамках якого, в окремому блоці питань, було розпочате соціологічне дослідження соціального процесу формування екологічної свідомості в молодіжній спільноті м. Одеси.

В наш час аксіомою є те, що екологічні знання мають бути складовою базового компоненту шкільної освіти і структури вищої школи [10, с. 182].

Екологічну свідомість іноді тлумачать як таке, чого ще немає, але з огляду на небезпечні екологічні реалії, його слід терміново сформувати й поширити серед людського загалу.

Одним з головних засобів формування екологічної свідомості нашого сучасника має бути система екологічної освіти та екологічного виховання. Але в Україні загальна шкільна освіта і далі залишається досить консервативною відносно її екологізації [10].

Аналіз сучасного стану екологічної освіти та виховання в загальноосвітніх навчальних закладах українського суспільства виявляє ряд проблем та протиріч, а саме, протиріччя між рівнем сформованих екологічних знань, умінь і навичок старшокласників та обмеженими можливостями їх практичного застосування; а також, проблема усвідомлення учнями здобутих знань, а отже відсутність переконань в дотриманні правил та норм екологічної поведінки, екологічної діяльності в докільді. Також, не менш важливою, є проблема яка стосується адекватного та ефективного застосування новітніх технологій і особистісно-орієнтованих методик цілеспрямованої, систематичної педагогічної роботи відповідних певним умовам соціальної дійсності що склалися. [4].

Таким чином, невід'ємною умовою формування екологічної свідомості, як важливого складника світогляду навчаючої молоді, є система багатоступеневої й фундаментальної екологічної освіти та пропаганди. Нажаль, реалії в сучасній загальноосвітній системі виявляють ряд проблем, які необхідно

вирішувати для налагодження та оптимізації процесу екологізації освіти та для забезпечення гармонійного соціального процесу формування екологічної свідомості шкільної молоді. Саме соціологія робить акцент на визначенні соціальних проблем та встановленні універсальних законів та закономірностей формування і функціонування певних соціальних явищ, з метою їх діагностування та прогнозування. Тому виникає нагальна потреба у застосуванні соціологічного підходу у вирішенні даних проблем, з метою дослідження екологічної свідомості як соціального явища.

Аналіз наукової літератури, дає змогу робити висновок, що неодноразово приймалися спроби досліджень феномену екологічної свідомості з точки зору психологічних, філософських, етичних, культурологічних, педагогічних та інших аспектів та засад, кожен із яких відкривав певну сторону у визначенні суті цього складного феномену. Так, у філософському енциклопедичному словнику Гардашук Т. В. дає наступне визначення: «екологічна свідомість – усталена й усвідомлена система уявлень про стан природного довкілля, здатність до адекватного розуміння органічного зв'язку між людиною та природою і використання екологічних знань та переконань у всіх без винятку сферах практичної діяльності» [6, с. 189]. Дане, досить узагальнене визначення, хоча і формує певну уяву що до екологічної свідомості, але не розкриває суттєвих властивостей цього явища з метою практичного застосування цих знань у вирішенні соціальних проблем, пов'язаних з процесом формування екологічної свідомості населення в цілому.

В емпіричних соціологічних дослідженнях під «екологічною свідомістю» розуміють те, як саме суб'єкти оцінюють екологічну ситуацію, а також сукупність їх уявлень та знань про природу і характер взаємовідносин з нею, сукупність їх ціннісних орієнтацій. Розрізняють індивідуальну і групову екологічну свідомість, суспільну екологічну свідомість, а також масові явища екологічної свідомості.

Формування екологічної свідомості відбувається під впливом багатьох чинників. Тому екологічна свідомість представляє собою досить складне системне утворення. Тому, для соціологічного дослідження та аналізу цього феномену необхідне виділення емпіричних показників екологічної свідомості та формулювання відповідних запитань в опитуванні.

Таким чином, у соціологічному розумінні: екологічна свідомість є, по суті, усвідомленням, розумінням екологічної ситуації і може розглядатися як елемент триєдиного процесу «сприйняття - розуміння-практична дія». До основних характеристик екологічної свідомості соціологи відносять: стурбованість станом довкілля; мобілізацію моральних ресурсів; здатність до ідентифікації джерела екологічної загрози і соціального суб'єкта, відповідального за його виникнення; визнання здорового і безпечного середовища мешкання суспільною цінністю; індивідуальна мобілізація, тобто усвідомлення необхідності особистої участі у протестних, та інших акціях; когнітивна мобілізація, тобто, формування готовності до дій на основі осмислення інформації щодо екологічних ризиків та небезпек [8].

Застосування системного підходу, у вивченні цього явища, робить можливим виділення структури екологічної свідомості, яку можна представити трьома структурними гілками: когнітивна (раціональна), іраціонально-чуттєва та поведінкова (діяльнісна) [11]. Кожна з яких, і буде складати набір соціальних показників, через які можливо виміряти стан та рівень сформованості екологічної свідомості. Так, до когнітивної підструктури ми відносимо знання, ідеї, стереотипи, узагальнені судження. До ірраціонально-чуттєвої підструктури екологічної свідомості - соціально-психологічні явища, які приймаються і продукуються насамперед самим індивідом, тобто це системи суб'єктивних оцінок, почуттів і представлень що до взаємовідносин з природним довкіллям. Та в свою чергу, поведінкова складова екологічної свідомості є певним втіленням або активним вираженням двох попередніх її складових. Вона виражає поведінкові установки, готовність до певних дій, екологічну поведінку, екологічну діяльність, готовність підтримати або не підтримати певні дії, заходи.

Для діагностування та прогнозування розвитку екологічної свідомості важливе значення має її типологізація. Найбільш повно відображає сучасну соціальну дійсність є виділення наступних типів: усвідомлено-діяльнісний тип екологічної свідомості, усвідомлено-егоїстичний, усвідомлено-відсторонений, обмежено-діяльнісний, обмежено-егоїстичний.

В цілому враховуючі реалії сучасного українського суспільства, можна виділити три основні типи екологічної свідомості: альтруїстичний, нейтральний та прагматичний [9, с. 99].

Таким чином, екологічну свідомість старшокласника можна представити як сукупність системи знань, вмінь, навичок, потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, переконань, мотивації до екологічної діяльності, що в цілому є складовими науково-пізнавального (когнітивного), емоційно-ціннісного (іраціонально-чуттєвого) і мотиваційно-діяльнісного компонентів.

Реалізація науково-дослідницьких соціологічних принципів спрямованих на розвиток емоційно-ціннісної сфери та діяльнісно-практичної сфери особистості у навчально-виховному процесі дає змогу створити педагогічні умови комплексного виховного впливу на особистість з метою формування у старшокласників екологічної свідомості та розвитку усіх її компонентів.

Якщо дослідження процесу формування екологічної свідомості складає предметне поле дослідження соціології, то об'єктом дослідження є носії екологічної свідомості. Носієм екологічної свідомості можуть бути окремі індивіди, спільноти, суспільство або людство в цілому. В наших дослідженнях об'єктом соціологічного дослідження є молодь, а саме старшокласники. Психологічні дослідження показують, що існує неоднозначне відношення до природного середовища і екологічних проблем на різних вікових етапах. На даному етапі дослідження екологічної свідомості, автор віддає перевагу дослідженню екологічної свідомості саме молоді. В соціальній структурі суспільства молодь вирізняється як соціально-демографічна група, на основі вікових характеристик і особливостей соціального стану. Саме молодь є найбільш активно розвиваючим та динамічним соціальним прошарком суспільства, від якого залежить його майбутнє. Таким чином, дослідження екологічної свідомості молоді особливо актуальне в наш час, оскільки вона стає важливою складовою існування людини в сучасному суспільстві, а також спроможна впливати на суспільство майбутнього.

В травні 2010 р. в рамках репрезентативного вибіркового моніторингового дослідження «СТАРШОКЛАСНИК - 2010» було розпочате дослідження екологічної свідомості старшокласників м. Одеси.

За результатами дослідження, було встановлено, що 35 % одеських старшокласників значно занепокоєні екологічними проблемами свого міста. Ще 27% опитаних виявляють незначну стурбованість екологічними проблемами. Майже п'ята частина, а саме 19 % респондентів відносяться досить спокійно до даних проблем, визнаючи лише їх наявність. 4 % опитаних виявляють повну байдужість до проблем екологічного характеру, не визнаючи їх наявність у своєму місті. Решта, а саме 15 % опитаних старшокласників не виявили змоги визначити своє відношення.

Таким чином, більшість респондентів все ж таки, визнають значимість і актуальність екологічних проблем свого міста.

Тісний кореляційний зв'язок між показником «стурбованість екологічними проблемами» та показником «готовність прийняти участь у природоохоронному заході» показує, що тільки чверть (25%) опитаної аудиторії стурбовані екологічними проблемами, а також виявляють готовність прийняти участь у певних природоохоронних заходах.

Дану категорію опитаних можна віднести до усвідомлено-діяльнісного типу, пасивного підтипу екологічної свідомості [9]. Зважаючи на високий рівень стурбованості екологічними проблемами, суб'єкти даного типу зазвичай лише артикулюють свою готовність до екологічних дій.

Також було встановлено, що стурбованість екологічними проблемами має певні гендерні особливості. Так, саме дівчата складають абсолютну більшість серед тих, хто стурбовано відноситься до екологічних проблем. А більшість тих, хто спокійно відноситься до даних проблем або взагалі нехтують значимістю екологічних проблем складають переважно парубки.

Одеські старшокласники досить активно беруть участь у природоохоронних заходах. Так 66 % з усіх опитаних хоч раз приймали участь у прибиранні територій; 20 % - в озеленені; 10 % більш економно споживали ресурси (вода, електроенергія); 2,3 % - сортували сміття. Приблизно п'ята частина опитаних (20,3 %) ніколи в подібних заходах не приймали участі.

На запитання що до виявлення готовності підлітків підтримати реформи та заходи, що закликають змінювати звичний спосіб життя, тільки 17,7 % підтвердили свою готовність, якщо це стане за необхідне. Ще більшість, а саме 58,2 % припускають таку можливість, але вирішення цього буде залежати від суб'єктивної значимості того, в залежності від чого необхідно буде відмовитись (усвідомлено-відсторонений тип). Решта 20 % заперечили таку можливість взагалі, оскільки не вважають себе причиною цих проблем (усвідомлено-егоїстичний тип екологічної свідомості).

Третина респондентів (33 %) виявили бажання та готовність приймати активну участь у русі по охороні та порятунку довкілля. Ще 46,2 % опитаних навіть не задумувались про таку можливість або потребу. І решта - 21,3 % – в котре твердо підтверджують свою не готовність та не бажання брати будь-яку участь у вирішенні екологічних проблем.

Наступне дослідження старшокласників проводилось в рамках цього ж моніторингового дослідження «СТАРШОКЛАСНИК - 2013».

Відповіді респондентів розподілились наступним чином. На питання «Чи стурбовані ви екологічними проблемами вашого міста» - 28 % виявили свою стурбованість у цих проблемах;

найбільше респондентів, а саме 38 % розуміючи, що ці проблеми заслуговують уваги, все ж таки виявляють певну байдужість. 15 % опитаних школярів – не можуть визначити своє ставлення до даних проблем. Ще 15 % - відносяться досить спокійно; і лише 3 % школярів взагалі не виявляють стурбованості, вважаючи, що таких проблем в їхньому місті взагалі нема.

Якщо порівнювати отримані дані з результатом попереднього дослідження, то можна відзначити деякі позитивні зрушення. Якщо частка старшокласників яких можна віднести до усвідомлено-діяльнісного типу майже не змінилася і залишилась на рівні чверті від усіх опитаних, то показник усвідомлено-відстороненого типу зменшився майже в двічі. А це говорить, що вже не більшість а лише третина виявляє усвідомлену байдужість та відсторонення від вирішення екологічних проблем.

Було встановлено, що головним джерелом інформації стосовно екологічних проблем у своєму місті, перш за все стало телебачення (76%), трохи менше, але досить значний вплив має інтернет (67%). На третьому місці – преса (41%) та школа (42%) як джерело інформації. На четвертому місці – батьки, родичі (25%) та друзі зі знайомими (20 %). Найменший вплив у розповсюдженні даної інформації, має учбова, пізнавальна література (13%) та радіо – відповідно 11 %.

Досліджуючи важливість та значимість екологічних проблем, ми запитали у старшокласників стосовно першочерговості та невідкладності у вирішенні деяких проблем. Отримані дані можна порівняти з попереднім дослідженням («Старшокласник-2010») в наведеній таблиці.

Таблиця 1. Рейтинг актуальності екологічних проблем.

Екологічні проблеми міста	«Старшокласник 2010»	«Старшокласник 20130»
Забруднення повітря	0,53	0,56
Забруднення водних ресурсів	0,67	0,73
Проблема утилізації та вивезення сміття	0,49	0,57
Забруднення ґрунтів та продуктів харчування	0,31	0,33
Знищення зелених насаджень	0,25	0,29
Кліматичні зміни	0,14	0,12
Затрудняюся відповісти	0,09	0,03

Таким чином, видно позитивну динаміку росту уваги, що до важливості вирішення екологічних проблем. Кількість школярів які у 2010 р. не могли визначитися з відповіддю в тричі менша, ніж в цьому році.

Досліджуючи готовність школярів до участі в природоохоронних заходах, було встановлено, що 59 % опитаних артикулюють про свою готовність, та відповідно 41 % респондентів відкидають таку вірогідність.

Також важливо було дізнатись чи приймали старшокласники участь у певних екологічних заходах. Так, найчастіше приймали участь в прибиранні території та збору сміття (62%), з них 48 % тих, хто не смітить. Також третина від опитаної сукупності (27%) хоч раз приймала участь в озелененні території. Заощадливе використання природних ресурсів підтримує 9,2 % школярів і лише 2 % сортували сміття. 13 % школярів взагалі ніколи не приймали участі в подібних заходах.

На запитання що до виявлення готовності підлітків підтримати реформи та заходи, що закликають змінювати звичний спосіб життя, 19 % підтвердили свою готовність, якщо це стане за необхідне. Ще більшість, а саме 69 % припускають таку можливість, але вирішення цього буде залежати від суб'єктивної значимості того, в залежності від чого необхідно буде відмовитись (усвідомлено-відсторонений тип). Треба зазначити що масова частка таких школярів, які, хоча і вагаються, але все ж таки висловлюють готовність до цих дій – зросла на 11%, порівняно з 2010 роком. Решта 12 % заперечили таку можливість взагалі, оскільки не вважають себе причиною цих проблем.

Що до активної участі в екологічному русі чи інших організаціях 26 % (усвідомлено-діяльнісний пасивний тип) підтвердили своє бажання і відповідно готовність, хоча це трохи менше, проти частки тих, хто проявляв таку активність в 2010 р. 13 % - не готові до власної активної участі у вирішенні цих проблем. Лєвова частка (60 %- усвідомлено-відстороненого типу) навіть не

замислювалися про це, тим самим виявляє байдужість та непричасність до вирішення цих проблем.

Висновки. Актуальність соціально-екологічних досліджень обумовлена необхідністю вирішення ряду проблем соціального, управлінського, навчального і методологічного характеру.

Проблема екологічної свідомості має багато аспектів: філософський, психологічний, екологічний, педагогічний та насамперед соціологічний.

Екологічна свідомість – це форма суспільної свідомості або стан суспільної свідомості, котрий являє собою систему емпірично вимірюваних показників та індикаторів та має складну внутрішню структуру.

Екологічна свідомість суттєва складова частина соціальної активності і умова розвитку соціуму. Цим пояснюється особливість соціологічного дослідження екологічної свідомості. Процес формування екологічної свідомості особистості надзвичайно складний і проходить у декілька етапів, коли процеси сприйняття, переживання і поведінки індивіда функціонально інтегруються у психічні стани, а ті відповідно, перетворюються у структурні компоненти свідомості. Цей процес тривалий у часі і залежить від багатьох чинників. Тому виникає необхідність у визначенні комплексу соціальних умов які забезпечують процес формування екологічної свідомості старшокласників.

В цілому, соціально-екологічні дослідження виконують орієнтовні та прогнозуючі функції, щодо потреб та можливостей застосування начально-виховних освітніх програм, орієнтованих на забезпечення процесу формування екологічної свідомості старшокласників.

В цілому, дослідження соціальних аспектів формування екологічної свідомості у старшокласників є дуже актуальним, оскільки процес формування екологічної свідомості у молоді проходить в умовах загострення протиріч взаємодії суспільства з природним навколишнім середовищем. Даний соціальний феномен потребує поглибленого та більш детального вивчення особливостей своєї природи, властивостей, а також закономірностей та тенденцій розвитку.

Для визначення динаміки екологічної свідомості використовувались емоційно-оціночні (суб'єктивна оцінка екологічних проблем) та декларативно-установчі судження (готовність діяти певним чином).

Отримані результати моніторингового дослідження показують, що значна частина шкільної молоді більше схильна до артикуляції своєї участі, аніж до безпосередньої практичної участі в природоохоронних заходах.

Таким чином, серед опитаної більшості молоді досить чітко, на даному етапі, простежується досить низький рівень екологічної активності.

Екологічну свідомість більшості старшокласників можна типологізувати як усвідомлено-відсторонений тип, без відповідної залученості до соціально-екологічних заходів.

За результатами досліджень було встановлено, що тільки чверть опитаних старшокласників має досить високий рівень екологічної свідомості. Вони вже сьогодні проявляють готовність приймати участь у природоохоронних заходах, виявляють бажання стати активними учасниками руху порятунку довкілля. Серед них можна визнати «усвідомлено-діяльний тип екологічної свідомості» (20 %), оскільки вони вже мають певний досвід активної участі в екологічних заходах і готові змінити звичний спосіб життя за для порятунку довкілля і вирішення деяких екологічних проблем.

Поки що засмучує той факт, що екологічна свідомість половини опитаної молодіжної аудиторії старшокласників поки що знаходиться на досить низькому рівні. Тому потребує організованого впливу в рамках освітніх та виховних програм середньої та вищої школи.

Заслугує важливої уваги і те, що 12-13 % демонструє повну байдужість та відсутність інтересу у вирішенні екологічних проблем. Це найбільш уразлива група респондентів в системі формування екологічної свідомості. В більшій мірі, саме вона потребує цілеспрямованого державного і суспільного впливу та підтримки у формуванні екологічної свідомості.

Таким чином, на сьогоднішній день соціально-екологічні реалії потребують застосування комплексного наукового підходу, де важливе значення належить саме соціологічному. Оскільки, для забезпечення позитивної динаміки розвитку екологічної свідомості недостатньо лише застосування комплексних педагогічно-психологічних методів, методик, екологізованої шкільної програми, а й насамперед треба мати забезпечення фактуальними даними, щодо умов довкілля та стану екологічної свідомості в кожен певний етап розвитку соціальної дійсності. Вирішення комплексу соціально-екологічних проблем в суспільстві можливе за рахунок соціального конструювання екологічної свідомості через поширення і засвоєння екологічно значимої інформації молодіжною спільнотою та відповідної зорієнтованості інституту освіти та виховання, пробудження громадських ініціатив.

© **Ворников В. И.****СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Социальные аспекты экологических проблем: [збор. науч. трудов / науч. ред. Федосеева Н. Н. - М.: Наука, 1981. - 326 с.
2. Кочергин А. Н. Экологическое знание и сознание: особенности формирования / Марков Ю. Г., Васильев Н. Г. - Новосибирск: Наука, 1987.
3. Стегній О. Г. Соціологічне прочитання природи: посібник / Стегній О. Г. - К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2012. - 436 с.
4. Сяська І. О. Моделювання процесу формування екологічної свідомості старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах / І. О. Сяська // Наука і освіта. Науково-практичний журнал. - 2009. - № 3. - С. 126-131.
5. Сучасні проблеми науки та освіти: зб. наук. праць за матеріалами 13-ї Міжнар. міждисцип. наук.-практ. шк-конф., 26 квітня - 5 травня 2013 р. - О.:, Україна, 2013. - 452 с.
6. Гардашук Т. В. Екологічна свідомість: філософський енциклопедичний словник. / Т. В. Гардашук Т. -К.: Інст. Філософ. Ім. Г. С. Сковороди НАНУ, 2002. - С. 189.
7. Кисельов М. М. Екологічна свідомість як феномен освітянського процесу / М. М. Кисельов // Філософська думка. - 2005. - №2. - С. 130-150.
8. Стегній О. Г. Масова екологічна свідомість: досвід моніторингового дослідження / О. Г. Стегній // Українське суспільство: десять років незалежності (соціологічний моніторинг та коментар науковців) / За ред. д. ек. н. В. М. Ворони, д. соц. н. М. О. Шульги. - К.: Інст. соціол. НАН Укр., 2001. - 662 с.
9. Шедловська М. В. Означення та типи екологічної свідомості / М. В. Шедловська // Український СОЦІУМ. - 2011.- № 2/37.- С. 95-100.
10. Хилько В. Г. Екологічні знання як базовий компонент системи освіти / В. Г. Хилько // Мультиверсум. - 2007.- Вип. 65. - С. 182-192.
11. Яо Л. М. Опыт создания модели экологического сознания российского общества / Л. М. Яо // Социологические исследования. - 2004. - № 9. - С. 59-63.
12. Кисельов М. М. Концептуальні виміри екологічної свідомості: монографія / Кисельов М. М., Деркач В. Л., Толстоухов А. В. та ін. - К. Парапан, 2003. - 312 с.

Ворников В. И. - кандидат философских наук, докторант кафедры философии и социологии Государственного учреждения " Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского ", Одесса .

УДК 130. 2. - 316. 32

**КОНВЕНЦИОНАЛЬНОСТЬ СОЦИАЛЬНЫХ КОНФЛИКТОВ:
ФЕНОМЕН САМООРГАНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА**

Статья посвящена проблеме социальных конфликтов и их истории разрешения. На социально-философском уровне предпринята попытка выявить и обосновать конвенциональную сущность социальных конфликтов.

Ключевые слова: общество, отношения, конфликт, конвенциональность.

**КОНВЕНЦИОНАЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ:
ФЕНОМЕН САМООРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

Стаття присвячена проблемі соціальних конфліктів та їх історії вирішення. На соціально-філософському рівні зроблена спроба виявити і обґрунтувати конвенціональну сутність соціальних конфліктів.

Ключові слова: суспільство, відношення, конфлікт, конвенціональність.

**CONVENTIONAL SOCIAL CONFLICTS: PHENOMENON OF
SELF - ORGANIZATION**

The article deals with social conflicts and their stories permission. On the social and philosophical level, an attempt to identify and justify the conventional nature of social conflict.

Keywords: society, relationships, conflict, and conventionality.